

Buddanyň taryhy

Category: Halk döredijiligi we
rowaýatlar, Kitapcy, Sözler, Türkmen dili
написано kitapcy | 23 января, 2025
Buddanyň taryhy ŞAZADA SIDHASA BUDDANYŇ TARYHY

Budda hakynda türkmen okyjylary köp maglumatlary bilýändir diýsek, hakykatdan az-kem daş düşdügimiz bolsa gerek. Sebäbi Budda hakyndaky maglumatlar türkmen dilinde ýok diýen ýaly. Ýöne şu kitaby okan adam Buddanyň ömri, işi, özüne eýerenlere wesýetleri bilen ýakyndan tanyşyp biler. Buddanyň wesýetlerini kim üns berip okasa, kalbyna bir üýtgeşik ýagtylygyň aralaşandygyny duýar. Elbetde, galany okyjynyň özüne bagly.

HAÝYRLY HOŞ HABAR

Örän gadym zamanda, mundan kän ýyllar ozal Hindistanyň demirgazygyndaky kiçi bir patyşalykda şeýle bir waka ýüze çykyp, soňra ol бүтін dünýäni üýtgedip goýberdi. Şudhadana patyşanyň aýaly melike Maýýa bir gün uka gidip, täsin bir düýş gördi. Hamana, asmandan bir ýaldyrawuk şöhle düşüp gelýärmişin. Ýene bir seretse, şöhlä duwlanyp ap-ak bir pil

gelip, ahyr melikäniň bedenine siňip gidipdir...

Şol pursat melike örän bagtyýar we hoşal bolup oýanypdyr. Derrew patyşanyň huzuryna baryp, gören düýşüni oňa aýdyp berdi. Soň ikisi bu düýşüň ýorgudyny köşkdäki danyşmentden soradylar:

Danyşment:

□ Eý, siziň alyjenabyňyz, bu örän haýyrly düýş! Munuň ýorgudy bu turar ki, melike ogul görgeý we şazada beýik bir ynsan bolup ýetişgeý. Onuň şerapaty-täsiri diňe bir size däl, ähli dünýä nesip etgeý □ diýdi.

Düýşüň ýorgudyny eşiden patyşanyň we melikäniň başlary göge ýetdi. Patyşa çensiz-çaksyz hoşal boldy. Sebäbi, ol gelejekde täji-tagtyny eýelejek akyllý-başly perzendiniň bolmagyny köpden bäri arzuw edýärdi, ine, indi bolsa, şol arzuwy amala aşyrýardy.

Şol wagtlar Hindistanda bir döp höküm sürýärdi, ýagny, aýy-güni doluşan hamyla aýal atasy öýüne baryýardy. Şol ýerde hem perzent görüp, soň öýüne gaýdýardy.

Aýy-güni doluşandygyny öňünden aňan melike hem köşki-saraýy terk edip, kenizeklerini yzyna tirkäp, atasy öýüne tarap ýola düşdi. Ýöne uzak ýol geçmänkäler, melike saklanyp, dem-dynç almagy sorady. Onuň tutgaýy tutdy.

Olar Lumbini diýip at alan gözel bir baga girdiler. Melike amatly ýer gözläp, her tarapa ýaltaklady.

Rawylaryň rowaýat etmeklerine görä, bu üýtgeşik çaganyň dünýä injigini duýan haýwanlar hem, ağaclar hem enä kömekleşdiler. Ullakan bir daragt öz pudagyny oňa tarap egdi. Melike sag eli bilen şol şahadan ýapyşdy-da, bir agramyny şoňa taşlady-da, aman-esen çagany dogurdy. Kenizekler derrew çagany dolap, ele aldylar. Täze doglan çaganyň husny-jemaly, ýuwaşlygy olary haýran galdyrdy.

Göýä şol pursat tutuş dünýäni rahatlyk, parahatlyk, söýgi we sagadat gaplap alan ýalydy. Adamlar öz gam-teşwişlerini, gaýgy-aladalaryny unutdylar, urşanlar □ ýaraşdylar. Mähir-muhabbet, ynsap-akybet duýgulary kalplary doldurdy. Käbir kişiler şol wagt gökde duýdansyz, garaşylmadyk ýerden älemgoşaryň peýda bolanyny, başga-da ençeme ajaýyplyklaryň ýüz

berenini gördüler. Şonda patyşalykdaky akyldar adamlar bu haýyrly alamlary biri-birine görkezip:

□ Häzir älemde bir täsin waka bolana meñzeýär. Hol üýtgeşik alamlara serediň! Häzir dördünji aýyň dolan senesi, dogrudan hem, şanly gün! □ diýdiler.

Elbetde, melike Maýýanyň özi ogul dograndan soň, şatlygyň bütin patyşalygy gurşap alanyndan bihabardy. Ol ýap-ýaňy doglan çagasyny bagryna basyp, äriniň huzuryna □ köşki-saraýa dolandy.

ÖWLÜÝÄNIŇ KÖŞGE DOLANYŞY

Şudhadana patyşa aýalyny we kiçijik ogluny uly guwanç hem şatlyk, baýram bilen garşy aldy. Ähli patyşalykda şadyýan toý başlandy. Çar tarapdan dürli-dürli reňkli otlary asdylar. Bu, dogrudan hem, bagt we parahatlyk eýýamydy. Her ädimde söýgi, guwanç asmana çykdy. Ine, şu sebäpdenem, ata-ene ýaňy bolan çagan»Sidhasa» diýip at goýdular. Bu at □ ýagşylyklar getiriji diýen many aňladýar. Şonda danyşment çaga seredip:

□ Eý, şahym, şazadanyň dogluş alamlary örän haýyrly görünüýär. Ogluňyz ösüp-ýetişenden soň, onuň şan-şöhraty siziňkiden hem artyk bolgaý □ diýdi.

Bu gepi eşidip, patyşanyň guwanjy içine sygmady. Ol »Eger danyşmendiň aýdany dogry gelse, meniň oglum şazada Sidhasa kiçijik bir patyşalyga däl, bir gün ähli dünýä hökümdar bolar, maňa we meniň öýüme sansyz şan-şöhrat getirer» diýip oýlandy.

Şol günler ýaňy doglan çagany görüp, mübärekleme üçin köşke kân-kân adam geldi. Olaryň arasynda Asita diýen bir garry hem bardy. Ol derwüş bolup, uzak bir tokaýda ýaşaýardy. Il arasynda ol »Beýik Öwlüýä» (Keramatly) diýen at alypdy. Asitanyň tokaýy terk edip, köşge gelmegi, patyşadyr melikäni geň galdyrdy.

Olar:

□ Geleniňiz üçin tükeniksiz hoşaldyrys, eý, Beýik Öwlüýä! □ diýip, ony uly hormat bilen garşyladylar.

□ Merhemet edip, gelmegiňizden näme maksadyňyzyň bardygyny aýdyň. Biz çyn ýürekden siziň hyzmatyňyzdadyrys.

Asita:

□ Görkezen merhemetiňiz üçin köp sag boluň! Men bu ýere uzak ýol geçip geldim. Sebäbi, ýakynda ajaýyp alamatlar gördüm. Ol alamatlaryň sebäpkäri siziň ýaňy doglan ogluňyz. Ol beýik ruhany, bilimler eýesi bolup, bir gün ynsanlara ýagşylyk getirgeý. Men tutuş ömrümi ýagşylyk etmäge, bilim toplamaga sarp etdim. Bu gutly gadamly çagany öz gözüm bilen görmäge howlukdym □ diýdi.

Patyşa bu gepi eşidenden soň, howlugyp ýerinden turup şazadanyň uklap ýatan otagyna tarap ýöneldi. Çagany seresaplylyk bilen göterip, Öwlüýäniň alnyna getirdi. Keramatly Öwülýä hiç zat diýmän, çaga dowamly nazaryny dikdi. Soňra bir-iki ädim yza çekilip, göge gamgyn halda seretdi-de, dolup-daşyp, içi-içine aglap başlady.

Asitanyň aglaýandygyny gören patyşa bilen melike gorka düşdüler. Olar gelejekde oglumyzyň başyna bir bela inse gerek diýip oýlandylar. Patyşa gözýaş döküp, çöke düşüp perýat çekip:

□ Eý, ulug Öwlüýä, siz nämüçin aglaýarsyňyz? Oglumyň täleýinde nämeler gördüňiz? Siz hem, başga danyşmentler hem beýik ynsa, bilim eýesi bolar diýip aýdypdyňyz-la. Goý, şeýle bolsun, näme üçin ogluma seredip agladyňyz? Ýa onuň ajaly tiz ýetjekmi? Ýa-da başga bir bagtsyzlyk ýüze çykjakmy? Ol meniň ýalňyz perzendim, gözümiň agy-garasy! Çagamyň alnynda nämeler göründi? Merhemet edip, tizräk jogap beriň, ýogsa, ýüregim darka ýarylar □ diýdi.

Asita patyşa bilen melikä bakyp, olary mylaýymlyk bilen köşeşdirdi. Ol:

□ Gaýgy-teşwiş çekmäh. Men şazadanyň palynda bir ýamanlyk görüp aglamadym. Ogluňyza seredip, onuň gelejekde beýik ynsan bolup ýetişjekdigine doly ynandym. Sebäbi, üýtgeşik alamatlar. Onuň barmaklarynyň arasyndan nur dökülip dur. Bu şanly ykbal belgisidir. Eger ogluňyz köşkde galyp, patyşa bolsa, taryhda iň beýik patyşa bolar. Ol uly köşk sahyby bolup, adamlara bagt, rahatlyk, azat durmuş bagyşlar. Eger-de ol patyşa bolmagy islemese, oňa has beýigräk kysmat nesip eder. Ol beýik ussat bolup ýetişer. Adamlara mähir-muhabbetli durmuş ýoluny

öwreder. Dünýädäki jebri-sütemleri görüp, köşki terk eder we gaýgy-gama çäk goýmak ýoluny döreder. Ol özüni diňläň her bir kimsä ders okap, düşünje berer. Ýok, eziz şahym we melikäm, men çaga üçin aglamok. Men ömrüm boýy hakykat ýoluny □ gaýgy-gamlara çäk goýmak ýoluny yzladym. Bu gün, ine, maňa şol ýoly görkeziji, gelejekde maňa halypa boljak çagany görüp durun. Emma ol ösüp-ulalýança, men bu dünýäden geçip giderin. Ine, şuny oýlap, gama batdym, agladym. Ýöne siz hiç hili alada galmaň, Siz bagtyýar ata-ene. Şunuň ýaly çagaňyzyň bardygy üçin söýüniň □ diýdi.

Asita bu sözleri aýdyp, çagajyga soňky gezek delminip nazar taşlady, soňam ýuwaş gadam basyp, köşkdən çykyp gitdi.

Patyşa ony ugradyp, soň oglunyň ýanyna dolandy. Ol çagasyna hiç-hili howp-hataryň abanmajagyna ynanyp guwandy. Guwanjy içine sygmady. »Sidhasa ýa beýik patyşa bolar ýa-da beýik ussat mugallym bolup ýetişer» diýip, Öwlüýä taryplady diýip begendi. Ol öz ýanyndan: »Oglum patyşa bolsa, ýagşy bolardy. Rehimli we gudratly oglum bar diýip, daşyndan guwanar ýörerdim. Goý, ýaşy geçip, garrandan soň Asita ýaly derwüş □ Öwlüýä bolubersin» diýip, patyşa Şudhadana ogluny elinde göterip, onuň gelejekde şan-şöhratly, rehimdar hökümdar bolmagyny arzuwlaýardy.

MÄHRIBAN ŞAZADA

Sidhasa heniz çaga wagtynda ejesi melike Maýýa wepat boldy. Ol ölmänkä gyz doganyna:

□ Hä diýmän men o dünýä sary rowana bolaryn. Çagam enesiz galar. Doganjan, sen Sidhasadan mähir-muhabbetiňi, rehim-şepagatyňy aýama □ diýdi.

Dogany Sidhasa enelik diýip söz berdi. Ol ýaş şazadany ýuwup, darap, öz çagasy ýaly eziz görüp ösdürdi. Şazada hoşsurat, mähriban bir oylan bolup ýetişdi. Patyşa ony iň oňat mugallymlara okatdyrды. Kän wagt geçmänkä, ol özüniň ýiti zehini, ukyplylygy bilen ussatlaryny geň galdyrdy.

Mugallymlar patyşa:

□ Siziň alyjenabyňyz, şazada mundan beýläk biziň sapagymyza

mätäç däl. Sähel salymda ol biziň ähli bilýän zatlarymyzy öwrendi. Dogrusyny aýtsak, ol indi biziň özümize sapak berip başlady □ diýdiler.

Bu gepi eşiden patyşa örän hoşal boldy. »Ýiti akyly, ukyby bilen oglum, elbetde, dana we gudratly hökümdar bolar» diýip oýlandy. Şol günleri görmek arzuwy onuň göwnüni gaplady.

Ýöne çaganyň ýiti zehininden, akylyndan daşary ýene bir ajaýyp häsiýeti bardy: ol örän mähriban, göwünjeň we ýumşak tebigatlydy. Onuň deň-duşlary galmagal edip, »uruş-uruş» oýnaýardylar. Emma şazada Sidhasa beýle oýunlara gatyşmaýardy. Ýekeligi gowy görýärdi. Köşgüň bagyndaky kiçijik jandarlar bilen dostlaşmagy halaýardy. Jandarlar hem şazadanyň azarynyň ýetmeýändigini duýýardylar. Ondan gorkup-ürküp durmaýardylar. Başgalary golaýyna getirmeýän ýabany haýwanlar hem ol бага girende, göýä salam berýän ýaly ony garşy alýardylar. Asla çekinmän, onuň elinden iým iýýärdiler.

Bir gün şazada bagda ýalňyz otyrka, bir topar ak guş onuň depesinden uçup geçdi. Duýdansyz bir ýerden ýaýdan ok atylyp, bir ak guş şazadanyň aýagynyň astyna gelip düşdi. Ok onuň ganatyna sünjülen eken. Şazada ýaradar janaweri ýerden göterip: »Ah, biçäre ak guş! Gorkma, ýaraňa özüm em ederin. Howlukma, oky ganatyňdan çykaraýyn» diýdi.

Ol bir eli bilen sypalap, depirjikleýän guşy köşeşdirdi we beýleki eli bilen oky onuň ganatyndan çykardy.

Şazada hemişe öz ýanynda şypa berýän melhemi göterýärdi. Şol melhemden guşuň ýarasyna sürtdi we ýumşak owaz bilen ony köşeşdirdi. Soňra ýüpek köýnegini çykaryp, ätiýaçlyk üçin sarap goýdy.

Şol wagt бага bir oglan ylgap girdi. Ol şazadanyň daýysy Döwedatady. Onuň elinde ýaý bardy. Özem hopugyp-howlugyp:

□ Sidhasa, Sidhasa, ajaýyp bir hoş habar bar. Men bir ak guş awladym. Görseň, haýran galarsyň. Bir ok bilen ýykdim. Şu töwerekde bolsa gerek. Gel, ony bileje gözläp tapaly □ diýdi.

Birden Döwedata görse, uýy gana boýalan ok Sidhasanyň aýagynyň astynda ýatyrdy. Döwedata siňňin seredip, ak guşy hem gördi. Ol şazadanyň elindedi.

Döwedata:

□ Băý, muña seret! Bu meniň ak guşum, men ony atyp urdum, sen bolsa, ony ogurladyň. Ber guşumy. Ýogsa-da, barybir, men ony alaryn □ diýip gygyrdy.

Gepiň gysgasy, iki oglan guşuň üstünde çekişip-dartyşyp başlady.

Döwedata bogazyna sygdygyndan gygyrdy, ýöne Sidhasa onuň talabyny ret etdi.

Ahyrsoňunda şazada:

□ Ulular gaharlanyşsalar, işi edarada çözyärler. Her kim jedel hakynda aksakallara arz edýärler. Kimiň hakdygyny, kimiň nähakdygyny aksakallar aýdyp berer. Bel, biz hem şeýle edeli □ diýdi.

Döwedata göwünli-göwünsizrazy boldy. Çünki, ak guşy almagyň başga çäresi ýokdy. Iki bolup patyşadyr onuň wezirleriniň huzuryna bardylar. Köşk adamlary çagalaryň arzyny diňläp, ýuwaşja ýylgyrdylar. Käbirleri: » bir ýönekeý guş üçin wagt sarp edip, mesele çözmek beýhuda, biderek zat» diýdiler. Ýöne patyşa başga pikirdedi. Ol:

□ Sidhasa hem, Döwedata hem şazada. Olaryň jedelleşip, biziň ýanymyza gelmegi meni hoşal etdi. Sebäbi diýseňiz, bu iş olaryň gelejekde tagty-soltanaty dolandymaklary üçin gerek bolar. Geliň, bu işi adalatly çözeliň □ diýdi.

Soňra oglanjyklar bolan wakany birin-birin aýdyp berdiler. Wezirler kimiňki-hak, kimiňki □ nähak, ine, şony anyklamaga girişdiler. Käbirleri guşy atan Döwedata □ şonuň üçin guş onuňky bolmaly diýdiler. Käbirleri guşy tapan Sidhasa □ şonuň üçin onuňky bolmaly diýdiler.

Wezileriň dawaly gürrüňleri uzaga çekdi. Şol wagt garaşylmadyk bir ýerden köşge bir garry baba gelip girdi. Ony ozal hiç kim görmändi. Garrynyň akyllý danyşmentligi ýüzünden bildirip durdy. Garra çagalar hem ak guş hakdaky wakany gürrüň berdiler.

Onda garry:

□ Dünýäde bahasyna ýetip bolmajak zat □ dirilikdir. Şonuň üçin ak guş onuň janyny almakçý bolanyňky däl-de, belki, onuň janyny aman saklap galjak bolanyňkydyr. Ak guş Sidhasa degişli □ diýdi.

Danyşment garrynyň sözi hemmeleri makul boldy. Ak guşy şazada berdiler. Garry duýdansyz gelşi ýaly, duýdansyz hem gözden gaýyp boldy. Patyşa oňa hoşallyk bildirmek üçin näçe gözletse-de, ony tapyp bilmediler.

»Örän geň zat, garry nireden gelip, nirä gitdi?» diýip oýlandy.

Ýöne bu sowala hiç kim jogap berip bilmedi. Bu şazada bilen bolan syrly wakalaryň ýene-de biridi. Köpçülik ony, dogrudan hem, üýtgeşik oğlan hasaplady.

ÝAR ÜÇIN GÖREŞ

Oğlan ösüp ulaldyksaýyn adamlaryň oňa mähir-muhabbeti artyp başlady. Ol hemmelere çyn mähribanlyk bilen mylakat edýärdi. Muny gören patyşa alada galdy. Ol: »Sidhasa öte göwünjeň we mähriban bolup barýar. Bu halda gazaply we gudratly hökümdar bolup ýetişmegi gümana, uzyn günläp bagda ýalňyz özi oturýar. Ýurdy dolandyrmak işlerine gyzyklanmaýar. Hä diýmän Asita meňzäp, derwüş-galandar bolup köşgi terk etmegi mümkin. Onda ol hiç haçan beýik hökümdar bolup bilmez» diýip oýlandy.

Şeýle olara batyp, patyşa rahatlygyny ýitirdi. Iň ynamdar we dana wezipelerini çagyryp maslahat saldy.

Wezirlerden biri:

□ Eý, patyşahym, şazada bagda ýalňyz oturup, özge dünýäler hakynda pikir ýöredýär. Sebäbi, ol bu dünýäde hiç zada göwün goýmandyr. Oňa bir mynasyp ýar tapyp, öýlendiriş, bala-çagasy bolsun, şonda pikir etmesini goýup, patyşalyk işlerine gyzyklanar □ diýdi.

Bu maslahat patyşanyň göwnüne jaý boldy. Şondan soň ol köşkte uly zyýapat gurnady. Oňa asylzada maşgalalaryň gyzlaryny çagyrdylar. Zyýapatyň soňunda şazada sowgat-serpaý paýlaýan boldy. Wezipeler ýakyndan gözegçilik edip, şazadanyň haýsy gyza maýyl bolýandygyny anyklamakçydylar. Ahyry zyýapat gutaryp, gyzlar şazadanyň ýanyna çekinip, utanjyrap gelip başladylar. Hoşsurat şazada gymmatbaha sowgatlar üýşürilen stoluň ýanynda pikire gark bolup oturdy. Daşyndan ýuwaş we hatyrjem görünýärdi. Gyzlar nazaryny ýerden götermän, dem-

düýtsüz onuň ýanyna gelyärdiler we şazadadan merwerit-merjen, altyn-kümüş şaý-sepleri alyp, derrew öz ýollaryna rowana bolýardylar. Iň soňunda sowgat almadyk ýalňyz bir gyz galdy. Ol goňşy patyşanyň gyzy □ Ýasadharady. Ýasadhara başgalar ýaly uýalyp, çekinip durmady – da, göni şazadanyň ýanyna bardy. Şu agşam şazada garşysynda duran gyza ilki gezek dikanlap bakdy. Gyz diýseň owadandy.

Şu bir bakyşda şazada oňa haýran bolup galdy. Olar biri-birlerine bir dem delminip, seredişip durdular.

Soňra Ýasadhara:

□ Eý, şazadam, maňa berjek sowgadyň hany? □ diýip sorady.

Şazada edil ukudan oýanan ýaly bolup tisgindi. Öňünde duran mize (mejimä) seretdi. Miz boşdy. Sowgatlar bireýýäm myhmanlara paýlanyp gutarylypdy. Şonda ol barmagyndaky ýüzüginini çykaryp:

»Ine, şu seniňki bolsun!« diýip, ýüzügi gyza uzatdy. Gyz minnetdar bolup, ýüzügi aldy-da, howlukman ýöräp gitdi.

Bu wakany gören wezirler hopugyp-hopugyp patyşanyň ýanyna ylgadylar.

Olar:

□ Eý, patyşahym, ogluňyza mynasyp ýar tapyldy. Ol goňşy patyşa Supra buddanyň gyzy şahbanu Ýasadhara: Siz »bolýar« diýseňiz, häzir baryp şazada üçin şol gyza guda bolaly □ diýdiler.

Şudhadana razy boldy. Köp wagt geçirmän, goňşy patyşanyň köşki-saraýyna myhman boldy. Ýasadharanyň atasy ony hoşluk bilen garşylady.

Ol:

□ Ogluňyzyň ajaýyp ýigitligine şübhäm ýok. Ýöne men gyzymy oňa ur-tut berip bilmerin. Sebäbi, gyzyma sawçy iberip ýören şazada köp, hemmesem ökde, hünärbaz ýigitler. At çapmak, ýaýdan ok atmak ýaly ençe hünärlerde taý tapylmaz gaýratly ýigitler. Ogluňyz gyzyma öýlenmekçi bolsa, döp-dessurymyza görä, şol ýigitler bilen billeşip, güýç synanyşyp görsün □ diýdi.

Gepiň gysgasy, ýigitleriň arasynda uly ýaryş geçirilip, ýeňen ýigit Ýasadhara öýlenmeli diýildi.

Patyşa Şudhadana ýene gaýga gark boldy. Ol: »Meniň oglum harby

oýunlara hiç haçan gyzyklanmandy. Ýaryşda ýeňip bilermikä? diýip oýlandy.

Şazada atasynyň gaýgy-teşwişe batýandygyny aňyp, oňa:

□ Ata, göwnüň jem bolsun. Men hökman üstün çykaryn. Ýasadhara meniňki bolar □ diýip teselli berdi.

Ilki ýaryş ýaýdan ok atmakdy. Birinji talapkär nyşanany uzaga goýdy. Ýaýçy şol nyşanadaky suraty çekilen öküzüň gözünden urmalydy. Bu ýaryşyň şertidi.

Talapkärleriň içinde Sidhasanyň daýysy Döwedata hem bardy. Gezek oňa ýetende onuň atan oky dogry nyşana degip, ony deşip geçdi. Ýasadhara ätiýaç etmekden ýaň gözünü ýumdy. Ol: »Söýgülim Sidhasa nyşanany urup bilermikä? Döwedata durmuşa çyksam, nähili gorkunç» diýip, howpurgady.

Ýöne şazadanyň özünden göwni hoşdy. Nobat oňa ýetende, ol nyşanany şeýle bir uzaga goýdy, hatda dikanlap seredeniňde-de, ol zordan göze ilýärdi.

Soň şazada torbadan ok alyp, ýaýa saldy. Ony güýç bilen yza çeken hem soldy welin, ýaýyň ýüpi çydam etmän, şart edip üzüldi. Ol:

□ Maňa başga bir kuwwatlyrak ok-ýaý beriň, munuň ýaly üzülip durmasyn □ diýip, üzülen ok-ýaýy zyňyp goýberdi.

Şonda gelen wezirleriň biri:

□ Eý, şazadam, köşkde gadymy pälwandan galan bir köne ok-ýaý bar. Şol pälwan ölenden soň, ýaýdan ok üzmäge hiç kimiň güýji ýetmändir □ diýdi.

Şazada:

□ Şony getir! □ diýdi.

Eşidenler geň galdy. Ok-ýaýy getirdiler. Şazada ýaýa oky salyp, ýüpi şeýle bir güýç bilen arkan çekdi welin, ýaý eplenip, iki ujy biri-birine degäýjek boldy.

Soň ol nyşana çenäp atdy. Ok-ýaýdan waraňlap şeýle bir owaz çykdy, hatda uzakdaky obalarda hem ýaňlandy. Ok göni »öküzüň gözüne» baryp sanjyldy. Diňe bir sanjylyp oňman, nyşanany hem göterip uçdy-da, gözden gaýyp boldy. Märeke: »Şazada ýeňdi! Şazada ýeňdi» diýişip, bir owazdan gygyryşdylar. Ýöne ýaýdan ok üzmek bäsleşigiň birinji şerti bolup, nobatdaky göreş gylyçbazlykdy. Her bir ýigit bir zarbada agajy şarta çapyp,

güýç-gaýratyny görkezmelidi.

Birinji talapkär ýogynlygy bilek ýaly ýaş nahaly çapyp ýykdy. Ikinji üç bilek ýogynlykdaky agajy ýykdy. Ýene biri aýak ýogynlygyndaky agajy çapdy. Nobat şazada ýetdi. Ol biri-birine tutaşyp, goşalanyp ösen agajy saýlady. Ol gylyjy şeýle bir tiz çaldy welin, tyggyň agajy şemşir bilen kesilen agaç gozganman, öz ornuna duruberdi. Muny gören halaýyk haýran galsa, Ýasadhara ah çekip goýberdi. Serine: »Şazada ýeňildi, onuň gylyjy goşa agajyň biriniň hem nawyny kesip bilmedi» diýen pikir geldi. Emma şemal öwsüp, kesilen agaç ýuwaş-ýuwaşjadan bir tarapa agenda, ähli adamlar: »Şazada ýeňdi! Şazada ýeňdi!» diýip ýene galmagal göterdiler. Soňky ýaryş at çapysykdy. Hiç haçan münükmedik sarç aty birnäçe adam eýeläp, jylawlap, orta alyp çykdy.

Birinji talapkär münende, at ony şobada ýykyp taşlady. Ikinji talapkär eýeriň üstünde sähel salym oturup bildi. Gazaba münen at çarpaýa galyp, çapalap, ony hem çelpek etdi. Adamlar ylgap, kömege gelmedik bolsalar, at ony depeläp, gara topraga garjakdy. Şonda üýşen adamlar: »Ýaryşy togtatmak gerek» diýşip goh turuzdylar: »Goý, şazada bir ata münmesin, at ony öldürer» diýip, howsala düşdüler. Sidhasa bu sözlere üns bermedi. Ol »Mähribanlyk gara güýçden güýçlüräkdir» diýip oýlandy. Soňra ata ýuwaşjadan golaýlaşdy. Ýalyndan emay bilen sypalap, janaweri özüne ram etdi. Sähel salymdan at oňa öwrenişdi. Onuň elini ýalap başlady. Şonda şazada birzatlary pyşyrdap, ýuwaşlyk bilen eýere atlandy. Halaýyk şady-horram bolup; oňa guwandý. Sidhasa wezir-wekilleriň önünden atyny sürüp geçdi. Söwer Ýashadara eňilip salam berdi. Ýaryş gutardy, ol ýeňdi. Ol diňe bir özüniň deňsiz-taýsyz edermenligini däl, eýsem, ajaýyp mähribanlygyny hem-de ynsan gözelligini subut etdi.

JANA RAHAT KÖŞGI-SARAYLAR

Kän wagt geçmän, şazada Sidhasa bilen şahbanu Ýasadharanyň toýy boldy. Patyşa: »Oglum asla patyşalygy terk etmegi oýlamasyn» diýip, täze çatynjalara birbada üç sany köşk gurmagy buýurdy. Olary juda owadan edip guruň diýip tabşyrdy.

Ol ussabaşa:

□ Köşkleri şeýle bir owadan edip guruň, oňa giren adam özüni ýerde däl-de asmanda ýaly duýsun. Birinji ýazky köşk bolsun, goý, ol mermerden bolsun, töwereginde zümerret daşly howuzlar bolup, kümüş bezegler bilen gaplansyn. Ikinji gysky köşk bolsun, gозelligi bilen kalplary joşdursyn. Üçünjisi ýagyşlar möwsümine laýyk edip gurulsyn. Köşkleri ullakan baglaryň içinde guruň. Gözel tebigat olary her tarapdan gurşap dursun. Baglaryň daşyna belent diwarlar aýlaň. Hiç hili ýaman gep, ýaman owaz daşardan içerik girip bilmesin. Hemme zat şeýle bir gözel hem anyk bolsun ki, şazada hiç haçan bu ýeri terk etmesin □ diýdi.

Patyşa şazadanyň täze mesgeniniň gözel hem täsirli bolmagy üçin bar zadyny aýamady we aýdymçylary gözel köşklere ýygnady. Olar säherden şama çenli aýdym aýdyp, saz çalyp, owadan kenizekler tans edip, hemişe hyzmatda bolýardylar. Aşpezler oňat tagamlar taýynlaýardylar. Saçaklardan her dürli nazy-nygmatlar aýrylmaýardy. Hiç zat şazadanyň rahatlygyny bozmaýardy. Ähli zat ony keýpi-sapa ündeýärdi.

Şazada birnäçe ýyly şeýle rahatlykda geçirdi. Her gün säherden gijä çenli müň bir ýol bilen onuň göwnüni awlaýardylar. Ol hemişe ýerde diňe gозelligi görýärdi. Şirin we ýakymly bolmadyk zady eşitmeýärdi. Kenizeklerden biri näsaglyga ýoluksa, ony derrew köşkden alyp gidýärdiler. Tä sagalýança, ony aýry ýerde saklaýardylar. Şu ýagdaýda şazada näsaglygyň hem nämedigini bilmeýärdi. Gepiň gysgasy, hiç zat onuň rahatlygyny bozmaýardy. Patyşa şazada bilen gepleşilende, onuň göwnüni gamlandyraýjak bir gepem aýtmaň diýip hemmelere tabşyrdy. Bagda ýekeje ösümlük solup, guran bolsa, bagban ony derrew aýyrýardy. Şeýdibem şazadanyň gözi hiç haçan solan ýada guran güle düşmeýärdi. Ol dünýäniň gaýgy-gamyndan bihabardy.

Ýyllar ajaýyp düýş ýaly akyp, geçip barýardy. Ýasadharanyň ogly boldy. Hemme zat gözeldi, hemme zat ýeterlikdi. Öz niýetiniň amala aşýanyndan patyşa hem hoşaldy. Indi şazadanyň tagt işlerine gyzykmagy mümkindi. Emma bu dünýäniň bagty hem guwanjy bolup doglan Sidhasanyň tutuş ömri şeýle rahatlykda

geçer diýen pikir nädogrudy. Günleriň bir günü ol bu dünýäde maksatly ýaşamalydygyny aňladýar we durmuşyň asyl manysyna göz ýetirýär.

GÖZELLİK AÝDYM

Bir gün agşam, nahardan soň, şazada Sidhasa aýaly Ýasadharanyň dyzyna baş goýup, ýassanyp ýatyrdy. Sazandalar söýgi sazларыny çalýardylar, kenizekler pyşyrdaşyp, birzatlary aýdyşyp, gülüşýärdiler. Bu şazadanyň rahat köşkde geçirýän agşamlarynyň biridi. Ýöne ol nämüçindir özüni birahat duýýardy. Şonuň üçin bolsa gerek, ol söýgüli aýdymçylarynyň birine bakyp:

□ Merhemet et-de, bizi aýdym bilen hüwdüle. Oza hiç haçan aýtmadyk aýdymyňy aýt □ diýdi.

Aýdymçy jan-dildenrazy boldy. Ol saz çalyp, ýüreginden syzdyryp täze bir aýdym aýtdy. Ol dünýäniň gözelligleri hakynda, çagalygyndan özüniň syýahat eden alyslary hakynda, adamlaryň şat we bagtyýar ýaşayan altyn şäherleri hakynda aýdym aýtdy. Aýdym şazadany jadylady. Aýdym şazadany jadylady. Aýdym gutarandan soň ol aýdymçydan:

□ Hany sen maňa aýt, şu diwarlardan aňyrda hem şeýle gözeli jaýlaryň barlygy hakmy? Adamlar şäherde nähili ýaşaýarlar? Dünýäde, ine, şu köşklerden, şu gözeli köşgi-saraýlarda meniň zatlarymdan hem gözeldik narseler barmy? □ diýip sorady. □ Eger bar bolsa, merhemet et-de, hemme bilýänleriňi maňa aýdyp ber □ diýdi.

Aýdymçy:

□ Eý, şazadam! Siziň köşgi-saraýlaryňyz, dogrudan hem, örän gözeli. Emma dünýäde her bir ynsanyň göräýmeli gözeli ýerleri başga-da ajaýyp narseler az däl. Asla biri-birine meňzemeýän şäherler we galalar, daglar we düzlükler, başga dilde sözleýän iller, ilatlar bar. Öz görenlerim-ä görenim, eşidenlerim ondan hem zyýadadyr. Siziň köşki-saraýlaryňyz çyndan hem gözeli, emma, ine, şu alamat diwarlardan aňyrda hem görseň göwnüňi joşdurýan narseler dolup-daşyp ýatyr □ diýdi.

Bu sözleri eşiden şazada şol ajaýyp narseleri görmegi arzuwlady. Ol ýyllarboýy jana rahat köşki-saraýlar, baglar

bilen çäklenip, daşky dünýäni düýbünden unudypdy. Indi bolsa ol syýahat etmegiň kül-külüne düşdi. Patyşa hat ýazyp, köşki-saraýlardan, baglardan çykyp, dünýä seýil etmäge rugsat sorady. Patyşa oglunyň hatyny alyp, pikire batdy: »Oglum patyşalyk mülkleri görmek isleýändir. Ol jana rahat köşki-saraýlarda uzak ýaşady. Indi özüniň gelejekde hökümdar boljak ýurdy bilen tanyssa baş üstüne!»

Patyşa şazadanyň göwnüni gamdan doldurjak hiç zadyň oňa duşmazlygy zerur diýip oýlady. Ýogsa, onuň tagty-soltanatdan geçip, derwüşlik ýoluna düşmegi hem ahmal. Şonuň üçinem şazada şähre gezelenje çykmazyndan bir gün öň patyşa şeýle perman çykardy:

ULY PERMAN

Ýagny, ertir şazada Sidhasa paýtagta □ Kapilawasta gezelenje çykýar. Onuň şanyna öýler we köçeler bezeg edilmeli. Hemme zatlar toý-baýramdaky ýaly bezelgi bolsun. Näsaglar we garry-gurtular öýde otursynlar.

Yaş we owadan bolmadyk hiç bir kimse şazadanyň gözüne ilmesin...

IKINJI SYÝAHAT

Patyşa oglunyň keýpiniň ýoklugyny eşidip gaýgy teşwişe düşdi. »Nähili-de bolsa, oglanyň göwnüni hoşlamak gerek» diýip oýlandy. Ýene bir gezek tabşyryk bereýin, ony ýene syýahata alyp çyksynlar. Goý, ol şähriň başga-da owadan köçelerini boýlap, gezelenç etsin.

Çanna Kantakany ýene araba goşdy. Kapilawistany boýlap, ýene gezelenje çykdylar. Köçeler ozalkysy ýaly bezelendi. Halaýyk ýene her ädimde şazada guwanyp, ony şatlyk bilen garşylady. Emma birden oýun-henek edýän märekäniň arasynda bir näsag kişi peýda boldy.

Şazada:

□ Haý, Çanna, oňa seret! Hol özüne zor salyp, zol-zol üsgürýän kişi kim boldugy? Şormaňlaý nämüçin üsgürýär we beýle sandyradyr, nämüçin ol beýle nala çekýär? □ diýip sorady.

Çanna:

□ Ol näsag bir kişi, şazadam □ diýdi.

Şazada:

□ Nämüçin ol näsag bolýarka? □ diýip, şazada geň galyp sorady.

Çanna:

□ Onuň sebäpleri köp, şazadam. Ýakymсыz nahar iýen bolsa-da, şemala galyp, sowuklasa-da, adam näsaglaýar. Belki, şol zatlar sebäpli, saglygy ýaramazlaşyp, gagşap-titräp üsgürýändir □ diýdi.

Şazada:

□ Märekäniň içindäki hol bagtly adamlar hem kesele ýolugýarmy? □ diýip sorady.

□ Elbetde □ diýip, Çanna jogap berdi. □ Her bir adam bir gün sag bolsa, bir gün näsag bolup bilýär. Näsaglykdan hiç kim gaçyp gutulyp bilmez.

Şazada ýene aňka-taňka bolup galdy. Ol öz-özüne: »Hiç düşünip bilemok, adamlar islendik wagt kesele ýolukjakdygyny bilseler-de, nämüçin oýun-henek edýärkäler? □ diýdi. Soňra ol Çanna:

□ Arabany yza öwür. Bu günlükçe şu görenlerimiz ýeterlik diýdi.

Köşge gelenlerinden soň, şazada ozalkysyndan hem gamgyn bolup, hiç kim bilen gepleşmän, hiç zat iýmän-içmän, hiç kimi görmegem islemän ýatyberdi. Oglunyň bu ahwalyndan habardar bolan patyşa gaýgy-alada batyp, kelep ujuny ýitirdi. Ol: »Men oglumy bagtly etmek üçin elimden gelenini etdim, ýöne garaşanymyň tersine bolup çykdy. Indi wezirlerim bilen gepleşip görmesem, boljak däl-ow» diýip oýlandy.

Wezirler:

□ Şazada indiki gezek syýahata ýalňyz çykmasyn. Sazandalar, aýdymçylar, köşk hyzmatkärleri bilen bile çyksynlar. Goý, olar şazadany бага eltip, şol ýerde oýun-henek bilen onuň göwnüni açsynlar □ diýip, maslahat berdiler.

Gepiň gysgasy, şazada ýene gezelenje çykmagy teklip etdiler. Ýöne ilki gowy taýýarlyk gördüler. Şäheriň köçeleri öňküden-de owadan edip bezeldi. Göreninde kalbyna gussa getirýän narseleri çykardylar. Wagty hoşluk üçin, oýun-gülki üçin ýörite bag taýýarlanyp, ähli zatlar häzirlenip goýuldy.

(dowamy bar)... Halk döredijiligi we rowaýatlar